

Majdnem kalauz

Kosztolányi Dezső emlékére

Eszembe jut az a fiatalember, aki tizenkilenc évvel ezelőtt, 1998 nyarán ült velem szemben, és sírt. Ezt az egy mondatot ismételte: „German people are terrible”. Fiatal néger, a berlini metróon.

Még jóformán el sem kezdtem, máris meg kell állnom. Pontosítanom kell. Berlinben és a többi német nagyvárosban nem metró közlekedik, hanem U-Bahn. Én a 9-es U-Bahnra szálltam fel a Zoo, vagyis Állatkert állomáson. És nem néger, mert ezt a szót ma már csak rasszisták írják le, hanem afrikai. Lehet, hogy nem Afrikában született, hanem más földrészen, de akkor is afrikai. Kérdeztem tőle a 9-es U-Bahnon angolul, hogy hová valósi, de ő csak azt mondogatta, miközben ömlöttek a könnyei: „German people are terrible”.

Nehéz lett volna meggyőzni őt a Zoo és a Kurfürstendamm között, hogy nem minden német szörnyű, hanem csak egyik-másik, és még azok sem egyformán szörnyűek. Még nehezebb lett volna elmagyarázni, hogy a szörnyű emberek nem mindig németek, hanem egészen különböző nemzetiségűek lehetnek. Jóval könnyebb lett volna értésére adnom, hogy én sem vagyok német, vagyis nem tartozom a – szerinte – szörnyű emberek közé, és ezáltal cinkosság, afféle pillanatnyi testvériség jöhetett volna létre kettőnk között, de ezzel a lehetőséggel nem éltem.

Egyrészt érdekesebbnek tartottam, ha az afrikai fiatalember engem is németnek, azaz őslakos berlininek hisz, és ebben a hiszemben sírja el nekem, hogy a németek szörnyűek. Másrészt németnek egyáltalán nem éreztem magamat, de berlini lakosnak valamelyest igen. Akkoriban ott éltem, ismertem a várost, beszéltem a nyelvet. A kiejtésem alapján egy igazi berlini persze azonnal észrevehette, hogy jövevény vagyok, de ahhoz képest, hogy jövevény voltam, nem keltettem feltűnően idegenszerű benyomást. Előfordult, hogy osztráknak néztek, amire nagyon büszke voltam. Az osztrákok nem

egészen németek, de már majdnem. Akkoriban hallottam először azt a bölcs mondást, amely szerint a németeket és az osztrákokat a közös nyelv választja el. Meg azt a másikat, amely szerint az osztrákok is magyarok, csak éppen németül beszélnek.

Mindezt aligha magyarázhattam volna el a zokogó afrikai fiatalembernek a 9-es U-Bahnon. Különböen sem magyarázatra lett volna szüksége, hanem vigaszra, megnyugtatóra. Úgy látszik, valaki nemrég megbántotta. Valaki valami gonoszat művelt vele. Meg kellene tudnom, mi történt. Megkérdeztem tőle angolul, mi baja. Tudok-e segíteni rajta? De ő csak sírt, rázkódott a válla, és azt a mondatot ismételte, amelyet már kétszer leírtam. Harmadszor nem fogom leírni.

A szerelvény éppen elhagyta a Berliner Strasse, vagyis a Berliini út állomást. A Berliini út – nevéből következően – olyan út, amely Berlinbe visz. Egyszer utánanéztem: Berlinben legalább húsz olyan út van, amely azt ígéri, hogy Berlinbe visz. Ez a tény sokmindent elárul a város szerkezetéről és fejlődéséről. Berlin úgy kebelezte be a környező településeket, amelyek főutcáját rendszerint Berliini útnak nevezték, hogy évtizedekig nem tudta megemészteni őket. Olyan régi brandenburgi falvak, amelyeket nem gyalult le az NDK-s népi demokratikus településfejlesztés, Nyugat-Berlin külső részein található. Mindegyiküket egy-egy Berliini út köti össze a tulajdonképpeni várossal, amelyről nem mindig könnyű megmondani, hol kezdődik, és hol végződik.

Ez itt a wilmersdorfi Berliner Strasse, vagyis mai szemmel nézve majdnem a város közepén van. A következő állomás a Bundesplatz, vagyis Szövetségi tér, amely Németország jelenlegi államformájáról van elnevezve. Ott kiszállok.

Mi történhetett vele? Megütötték? Kirabolták? Kidobták valahonét?

Megkérdezem tőle angolul: volna-e kedve meginni velem egy korsó sört? A Bundesplatzon van egy jó hely, a „Zum Nussbaum”, vagyis „A diófához” címzett kocsmá, ahol a törzsvendégek méterre rendelhetik a sört. Ki van rakva a méterrúd, és aki egyszerre annyi korsó sört rendel, amennyi az egy méterbe belefér (vagyis négyet), az kedvezményben részesül. De ezt úgysem magyarázhattam volna el neki. Még az sem biztos, hogy a vallása megengedi neki a sör fogyasztását.

Egyszer a 2-tes U-Bahnon elegyedtem szóba egy kiugrott szerzetessel, aki arra kért, hogy kísérem el a Zoo állomás drogsegélyhelyére, mert ha egyedül megy, hatalmába keríti a szorongás. Őt is meghívtam egy korsó sörre, és hosszasan mesélte az életét, mielőtt a segélyhely bejáratánál elköszöntem volna tőle. Érdekes élete volt, de azt majd máskor fogom megírni. Egyelőre van épp elég gondom az afrikai fiatalemberrel.

Most már németül kérdeztem tőle: „Megiszol velem egy korsó sört?” Erre is csak annyit mondott: „German people are terrible”. A szerelvény lassított, a géphang megszólalt: „Bundesplatz”. Leszálltam. Az illetőt nem láttam soha többé.

Nem vagyok megelégedve az iménti befejezéssel. Sutának, elnagyolt-nak érzem. Az sem hozhatom fel mentségül, hogy a színtiszta valóságot akartam elbeszélni. Színtiszta valóság nincs is, csak homályos, szubjektív emlékképeink vannak, továbbá azok a szavak, mondatok, amelyekbe megpróbáljuk belegyömöszölni őket, többnyire sikertelenül.

A „Zum Nussbaum”, vagyis „A diófához” címzett kocsmában kiderült, hogy az afrikai fiatalember nem ismer sem étel-, sem italfogyasztási tilalmakat, és nem tekinti ildomtalanásznak, ha a porosz fővárosban bajor búzasört, hozzá nürnbergi kolbászkákat fogyasztunk.

Az is kiderült, hogy egy méterbe adott esetben nem négy, hanem öt korsó sör is beleférhet, a búzasört ugyanis karcsúbb és magasabb ivóedénybe töltik, mint a berlini sört. Berlini sörből természetesen nemcsak egyféle van: a Fal lebontása után talán csak a sörfogyasztás terén őrződött meg a város hajdani kettéosztottsága. Wilmersdorf, amelynek egyik kocsmájában ülök az afrikai fiatalemberrel, masszívan Nyugat-Berlin. Az előző hétvégén Wilmersdorf főterén, a Fehrbelliner Platzon, ahol bolhapiac volt, én pedig teáscsészéket kerestem, és megtaláltam Aquinó Szent Tamás műveinek harminckét kötetes kiadását, egy idős orosz házaspár megkérdezte tőlem: „Eto jescso Vosztoz ili uzse Zapad?” Azt rögtön észrevették, hogy kelet-európai vagyok, és meg fogom érteni, ha oroszul kérdeznek tőlem valamit, de azt már nem tudták megállapítani, hogy ez még Kelet-e vagy már Nyugat. Mutattam a szomszédos vendéglő teraszát: láthatják, hogy mindenki Schultheisst iszik. Ebből aztán ők is értettek, noha látszott rajtuk, hogy a Lichtenbergben és Marzahnban fogyasztott Kindlhez vannak szokva.

Ez derült ki a méterrúdról és a München környéki búzasörrel.

Az afrikai fiatalemberről pedig a fentiekén kívül az is kiderült, hogy nemcsak németül nem tud egy szót sem, hanem az angoltudása is gyenge lábakon áll. Eredetileg úgy képzeltem, hogy csak azt a négy angol szót ismeri, amelyeket az U-Bahnban ismételtetett, és azokkal próbálja kifejezni az emberi létezés tartalmának kimeríthetetlen készleteit. Azt akarja mondani, hogy szülőhazájában teherautósofőr volt, és helyette azt mondja, hogy a németek szörnyűek. Azt akarja mondani, hogy a nürnbergi kolbászka nem

rossz, de az ő kedvenc étele a kókusztejben főzött fulufulu-hal, és helyette azt mondja, hogy a németek szörnyűek. Azt akarja mondani, hogy a természet megismerésében a történések elvei, például a hatás és az ellenhatás egyformaságának elve a mozgás átvitelében, egyszersmind természettörvények is, mert az ész használata ilyenkor elméleti jellegű, és helyette azt mondja, hogy a németek szörnyűek.

Ilyen helyzetben válik a megértés izgalmassá, lélegzetelállító kalanddá. A négy szót ismételtető másik személy mindinkább olyan lesz, mint az ókorban a jósláshoz alkalmazott madár, amelynek egyhangú rikácsolásából kell nekünk – a jövőmondónak – kihallanunk a jövő kecsegtető vagy rémületes történéseit. Az egyhangúan rikácsoló madár ugyanakkor az a másik ember, aki segítségért fordul hozzánk. A mi döntéseinken múlik a jövője, azon, hogy helyesen értelmezzük-e rikácsolását.

Aztán rájöttem, hogy ilyen módon afféle sötét bőrű Kaspar Hausert formálnék az afrikai fiatalemberből, akit olyan hatalmas rejtély övez, hogy az többszörösen túlnő rajta, és elvonja a figyelmet nemcsak a személyről, hanem a megértésről mint gesztusról és cselekedetről is. Elégedjünk meg annyival, hogy afrikai fiatalemberünk egyáltalán nem tud németül, és angolul is csak néhány tucat szót ismer. Azokat variálja, nem túl leleményesen. Nem derül ki a szavaiból semmi. Hiába értem őket külön-külön, együtt az egésznek nincs értelme.

Erre figyeltem, az el nem túlzott leleményre. Továbbá a Diófa berendezésére. A falak tele voltak régi zománcablákkal, amelyeken olyasféle feliratok voltak olvashatók, mint például „Női öltöző”, vagy „Vadászgörény-futtatásra kijelölt terület”, vagy „A hátsó udvarban kéregetni szigorúan tilos!” Ezenkívül arra is figyeltem, hogyan eszi az afrikai fiatalember a nürnbergi kolbászkát. Úgy ette, hogy közben belemártogatta a sörbe, a mustárt pedig az ujjá hegyéről nyalta le, miután megrágta és lenyelte a korsó peremére illesztett citromkarikát. Ezért azt már nem vettem észre, és utólag sem idézhetem fel, mikor kezdett az anyanyelvén beszélni. Most, hogy elgondolkodom rajta, még azt is lehetségesnek tartom, hogy mindvégig az anyanyelvén beszélt, én pedig hibás, töredezett angolságnak hittem az ő hibátlan, összefüggő, anyanyelvű kijelentéseit.

Raadásul egy idő múlva mintha kezdtem volna érteni, miről van szó. Olyasmit mondott, hogy volt neki egy barátnője, aki otthagya őt egy másik férfi kedvéért. És hogy ez a férfi még csak nem is német volt, pedig a németek szörnyűek, hanem kalauz volt, vasúti kalauz, vagy legalábbis majdnem kalauz. Szórakozottan közbevettem, hogy egy német férfi is lehet majd-

nem kalauz, és akkor döbbsentem rá, hogy az afrikai fiatalember anyanyelvén mondom ezt.

Magam sem értem, hogyan kerülhetett erre sor.

Van egy barátom, Andrásnak hívják, ő mesélte, hogy egyszer, amikor dramaturg volt egy koppenhágai színházban, és pénzre volt szüksége, beállt egy nemzetközi konferencián szinkrontolmácsnak. Jól tud angolul, franciául és németül: e három nyelv közül kettőt kellett a harmadikra tolmácsolnia. Aztán kiderült, hogy olaszul is tud. Annyira fáradt volt már, hogy meg sem lepődött rajta. A harmadik nap vége felé azon vette észre magát, hogy egy koreai nyelvű hozzászólást tolmácsol portugálra vagy valami ahhoz hasonló újlatin nyelvre, és a konferencia újlatinnak látszó résztvevői, tolmácskészülékkel a fejükön, megértően bólogatnak.

De nem, rosszul emlékszem. András mindvégig angolra fordított, és nem volt nehéz kitalálnia, miféle közhelyek hangzanak el az általa jól, rosszul vagy sehogyan sem ismert nyelveken.

András nyelvi gátlástalanságában nincsen semmi érthetetlen. A Diófában kialakuló megértés viszont rejtély volt előttem. Talán a búzasörben volt egy olyan adalékanyag, amely pillanatokon belül megsokszorozza a nyelvérzékét?

Miközben azon törtem a fejemet, hogyan szerezhetné vissza az afrikai fiatalember a barátnőjét, akit elcsábított a majdnem kalauz, alig vettem észre, hogy az egy méter sörből húsz-húsz centiméter már elfogyott. Az afrikai fiatalember már a második citromkarikát majszolta kissé eltorzult arccal. De aztán rájöttem, hogy amit látok, az nem az agresszíven savanyú ízből adódó görcs az arcvonásokon, hanem ellenkezőleg, a megnyugvás, az egyre felhőtlenebbé váló derű kifejeződése.

Az afrikai fiatalember most már mosolygott, nevetgált. A sör és a kolbász bennem a nyelvérzékét növelte a sokszorosára, neki pedig a jókedvet hozta meg. Felszabadítja a boldogsághormont!

Ezt gondoltam.

Ekkor a tekintetem a jobb kezére tévedt, és csak most vettem észre, hogy hiányzik a középső ujj. Egyszerre fogott el részvét és elborzadás. Mi történhetett? Baleset? Vagy törzsi háború?

Ami ezután történt, egyetlen pillanat műve volt, annyi idő, amennyi ahhoz kell, hogy a mondat végére kitegyem a pontot. Csakhogy, barátaim, a másik embert megérteni annyi, mint részecskéire bontani a pillanatot, megmutatni összetettségét annak, ami látszólag egyszerű és egyenmű.

Az afrikai fiatalember már nem mosolygott, nem nevetgélt. Elsötétült az arca. Valami megvillant az ölében. Csak én láttam, de én aztán nagyon jól. Egy vadászkés pengéje volt.

Ő pedig azt mondta az anyanyelvén...

De nem, ezt már nem is mondta ki hangosan, ezt már csak gondolta, én pedig leolvastam haragosan összeráncolt homlokáról a gondolatait. Azt olvastam le a sötét homlok ráncairól, hogy ő már soha többé nem tudja esküre emelni a jobb kezét, mert Lübarsban, a Börner-féle lovasiskolában egy ló leharapta az ujját, és ez a ló – neki bizonyítékai vannak rá – unokatestvére az én lovamnak, amelynek értéke három márka, ezért ő most a három márka értékű lovamat leszúrja, ha pedig a lovam nincs kéznél, akkor nekem adja meg jobb kéz helyett bal kézzel a kegyelemdőfést.

Harminckilenc éves koromig – ennyi idős voltam 1998 nyarán – összesen háromszor voltam közvetlen életveszélyben.

Egyszer tizennégy éves koromban Pesten át akartam kelni a Rottenbiller utcán, és csak azt vettem észre, hogy jobbról jön egy teherautó, azt már nem láttam, hogy a hátam mögött, balról is jön egy másik.

Egyszer tizenkilenc éves koromban a hódmezővásárhelyi laktanya kapusfülkéjében *A francia felvilágosodás morálfilozófiája* című gyűjteményből Szunyogh törzsőrmesternek felolvastam azt a Sade márki által írt eszme-futatót, amely szerint egy ember (akár másik ember, akár önmagunk) agyonlövéséhez elegendő indok, hogy van nálunk pisztoly, és az meg van töltve. Mire Szunyogh törzsőrmester elővette szolgálati pisztolyát, kibiztosította, a homlokom felé irányította, és azt mondta: szép dolog az elmélet, de nála van pisztoly, az meg van töltve, és ne reménykedjem abban, hogy öngyilkos akar lenni.

Egyszer harminchat éves koromban egy téli éjszaka harmadmagammal ültem egy nagy sebességgel haladó autóban, amely az úttestre fagyott jégrétegen megcsúszott, megpördült, és a szélvédőn keresztül láttam, amint az utat szegélyező meredek sziklafal teljes súlyával száguld felénk.

És most itt vagyok a Szövetségi téren, a Diófában. De vajon hol leszek egy óra múlva?

És még az is eszembe jutott: de hiszen én jártam Lübarsban! Régi brandenburgi falu Nyugat-Berlin peremén. Olyan, mintha arrafelé a napóleoni háborúk óta nem történt volna semmi. Annyi a változás, hogy a templom előtt van egy telefonfülke és egy buszmegálló. És tényleg, Lübars a kertészetéről és a lótenyésztéséről híres. Még a Börner-féle lovasiskoláról is volt némi halvány emlékem. Vízszintes póznákból van a kerítése, a póznák mögött

pedig, amikor arra jártam, ott állt egy szőke lány, és egy almásderes lovat csutakolt.

Igaz is: mi keresnivalóm volt nekem Lübarsban? Elképzelhető, hogy csakugyan van egy lovam? Még ezt sem tudom magamról?

Beszélgetőtársam elkapta a csuklómát az asztal alatt. Felugrani nem tudtam, feltűnést kelteni nem akartam. Lenyűgözve, rémülten, kábultan figyeltem a vadászkést, amellyel – tudtam – mindjárt közelebből is meg fogok ismerkedni.

Ebben a pillanatban kinyílt az ajtó, és belépett valaki. Egy nő. Egy fiatal nő. Ugyanaz a szőke lány, akit Lübarsban láttam. Odament a pulthoz, kérdezett valamit, aztán az asztalunk felé fordult, a szája elé kapta a kezét, felsikoltott, és kiszaladt. Az afrikai fiatalember elengedte a csuklómát, felugrott, és kirohant utána a térre. Nekem már csak annyi dolgom volt, hogy kifizessem az egy méter búzasört és az egy liter nürnbergi kolbászkát. A pultnál a csapos az őslakos berliniekre jellemző tájszólásban azt mondta, hogy jöjjenek máskor is. Én pedig a rám jellemző magyaros akcentussal azt feleltem, hogy akkor megyek legközelebb, amikor teljesen kalauz leszek, nem csak majdnem.

© Fortepan, Hámori Gyula